

BİBLİYOGRAFYA :

E. Flandin, *L'Orient*, Paris 1853, I, levhalar; *Bereketzâde Çeşmesi* (haz. İstanbul Şehri Muhibleri Cemiyeti), İstanbul, ts.; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 20-21; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, II, 77-79, nr. 62; Naci Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 51, rs. 32; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri-Bereketzâde Çeşmesi*, İstanbul 1989; Hakkı Göktürk, "Bereketzâde Çeşmesi", *İst. A*, V, 2534-2537.

SEMAVİ EYİCE

BEREKETZÂDE DAMADI

(bk. CEMÂLEDDİN MEHMED EFENDİ).

BEREKETZÂDE İSMÂİL HAKKI

(1851-1918)

Son devir
Osmanlı âlimlerinden, yazar.

İstanbul Fatih'te Atik Ali Paşa mahallesinde doğdu. Babası Eğinli (Kemâliye) Bereketzâde ailesinden olup sarayda çuhadarlıkla görevlendirilen Hasan Basri, dedesi İstanbul Ayasofya Camii dersîamlarından İsmâil Hakkı Efendi'dir.

Bereketzâde küçük yaşta babasını kaybetti. Bir müddet Canfedâ Hatun Mektebi'nde okuduktan sonra Fatih civarındaki Hâfız Paşa Sıbyan Mektebi'ne devam etti; bu arada hıfzını tamamladı. Medrese tahsili sırasında özellikle Edîb Abdullah er-Rûmî (Abdi Bey), Şeyh Ahmed Temîmî, muhaddis ve edip Bingazili Ahmed Şetvan Efendi, müderris Mustafa Şevket Efendi gibi âlimlerden okudu; tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve Arap edebiyatı alanlarında kendini yetiştirdi. Ayrıca aşere okuyarak kıraat ilminden de icâzet aldı. Mülkiye Mektebi'ne bir buçuk yıl devam ettikten sonra yeni açılan Dârülfünun'a girdi. Ancak Dârülfünun'un 1871'de kapatılmasıyla buradaki tahsili de yarıda kaldı.

Bereketzâde İsmâil Hakkı'nın yazı hayatı talebelik yıllarında başlamıştır. Önce Nâmık Kemal'in çıkarmakta olduğu *İbret* gazetesine bir iki makale yazdı. Yazarlarının Nâmık Kemal tarafından beğenilmesi üzerine burada devamlı yazmaya başladı. Fakat çok geçmeden *İbret* gazetesinin kapatılması üzerine Nâmık Kemal ve arkadaşlarıyla birlikte önce hapsedildi, sonra da Nûri Mustafa Bey'le Akkâ Kalesi'ne sürgüne gönderildi (9 Nisan 1873). Üç yıldan fazla devam eden sürgün hayatı Sultan V. Murad'ın tahata geçmesi üzerine sona erdi (30 Mayıs 1876).

Bereketzâde
İsmâil
Hakkı

Memuriyet hayatında Halep ve Adana vilâyetleri defterdarlığı, Akşehir kaymakamlığı görevlerinde bulundu. Dört yıldan fazla Beyrut İstînaf Mahkemesi reisliği yaptı. II. Meşrutiyet'ten sonra baş müddeiumumi, ardından da Temyiz Mahkemesi üyesi oldu. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Bereketzâde İsmâil Hakkı İstanbul'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Envâr-ı Kur'ân* (İstanbul 1331). Tamamlanmamış bir tefsir olup yalnız I. cildi yayımlanmıştır. Eserin bir kısmı daha önce *Sırât-ı Müstakîm* (IV, 145-147'den itibaren) ve *Kelime-i Tayyibe* mecmualarında makaleler halinde neşredilmiştir. Eser on üç beyitlik manzum bir girişin ardından tefsire olan ihtiyacı dile getiren ve eserde takip edilen metodu belirten uzunca bir "dibâce"den sonra Fâtiha tefsiriyle başlar. Bakara sûresinin 142. âyetine kadar (birinci cüzün sonu) gelen bu cilt, geniş izahlı Türkçe bir meâl ve tefsir niteliğindedir. Özellikle besmelenin ve Fâtiha sûresinin tefsiri üzerinde çok durulmuştur. Bu arada çeşitli yan başlıklarla tefsir tarihi, tevil, belâgat, insanın yaratılışı gibi konular da işlenmiştir. 2. *Metâlib-i Âliye* (İstanbul 1314). Önsözündeki bir kayıttan, 1309 (1892) yılında Beyrut'ta telif edildiği anlaşılan ve güvenilir bazı eserlerden yapılmış tercüme ve özetlere yeni bilgilerin ilâve edilmesiyle meydana geldiği ifade edilen eser, altı bölüm halinde Allah'ın varlığını ispat edip karşı görüşleri cevaplandırmayı amaçlamıştır. 3. *Necâib-i Kur'âniyye*. Fransa'da liseler için yazılmış olan ve İslâm dini ile Hz. Peygamber hakkında yanlış bilgiler veren bir esere reddiye olarak kaleme alınmıştır. Daha çok Kur'an'a dayanan eser *Sırât-ı Müstakîm* mecmuasında tefrika edildikten sonra *Sebilürreşâd* neşriyatı arasında yayımlanmıştır (İstanbul 1331). 4. *Yâd-ı Mâzî*. Müellifin kendi hayatını ge-

niş bir şekilde anlattıktan başka birçok ilim adamının hayatından, döneminin siyasî ve kültürel olaylarından bahseden eser, önce "Terâcim-i Ahvâl - Yâd-ı Mâzî" başlığı altında kısım kısım *Sırât-ı Müstakîm* mecmuasının 32. sayısından itibaren tefrika edilmeye başlanmış, daha sonra kitap haline getirilmiştir (İstanbul 1332). 5. *Bekâ-yı Saltanat-ı Osmâniyye* (İstanbul 1332). Şam müftülerinden Mahmud Hamza tarafından yazılan ve çeşitli zümrelere karşı Osmanlı hükümdarlığını savunan *el-Burhân 'alâ be-kâ'i mülki Benî 'Osmân ilâ âhûri'z-zamân* adlı risâlenin tercümesidir. 6. *Es-râr-ı Belâgat*. Belâgat konularını işleyen bir eser olup *Mukaddime* ve *Cüz-i Evvel* adlarıyla iki ayrı kitap halinde basılmıştır (İstanbul 1317, 1318). 7. *Suriye Muzafferiyâtı* (İstanbul 1291). Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devrinde İslâm ordularının Suriye'de elde ettikleri zaferleri konu alan ve Muhsin takma adıyla yazılan kitabın mukaddimesinde kaydedildiğine göre eser, her biri dört cüzden oluşmak üzere beş ciltte tamamlanacaktı. Ancak bunlardan sadece üç cüzün basıldığı tesbit edilmiştir. 8. *Menâkıb-ı Seniyye*. Muhammed b. Saîd el-Büsîrî'ye ait *el-Kaşîdetü'l-Hemziyye*'nin Türkçe tercüme ve şerhidir. *Sırât-ı Müstakîm* mecmuasının 51. sayısında yayımına başlanmış (s. 387-389), 85. sayısında kesilmiştir (s. 113-114).

Bereketzâde İsmâil Hakkı bazı şiir denemelerinde bulunmuş, bunların bir kısmını *Sırât-ı Müstakîm* mecmuasında, bir kısmını da *Yâd-ı Mâzî* ve diğer eserleri içinde yayımlamıştır. Bir kısım şiirleriyle bazı eserlerinde Muhsin takma adını kullanmıştır. Ayrıca *İsbât-ı Vâcib* (İstanbul 1304) adıyla ve Hakkı imzasıyla yayımlanan on dört sayfalık bir risâle üslup ve ifade bakımından *Metâlib-i Âliye*'ye benzemekte ve bu durum eserin Bereketzâde'ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Risâlede Allah'ın sıfatlarına ve bazı nübüvvet meselelerine ilmiyal seviyesinde temas edilmektedir.

Bereketzâde İsmâil Hakkı'nın *İbret* gazetesine, *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebilürreşâd* mecmualarında çeşitli ilmi konularla ilgili olarak yayımlanmış makaleleri vardır.

Seyfeddin Özege, Muhsin takma adıyla yayımlanmış *Meşveret* adlı bir kitabı da ona nisbet etmiştir (*Bağış Kitapları Kataloğu*, I-II, 179, nr. 3548).

BİBLİYOGRAFYA :

Bereketzâde İsmâil Hakkı, *Yâd-ı Mâzî*, İstanbul 1332, tür.yer.; *Nâmık Kemal'in Husûsî Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1967, I, 228-229, 230-232, 235-236, 243, 252, 273, 276, 278, 303-304, 335, 360, 386, 392; II (1969), s. 471-474; Ahmed Midhat, *Menfâ*, İstanbul 1284, s. 77-79; Ömer Faruk Akün, *Nâmık Kemal'in Mektupları*, İstanbul 1972, s. 375-377, ayrıca bk. İndeks; a.mlf., "Nâmık Kemâl", *İA*, IX, 62; Banarlı, *RTET*, II, 885-886; Özege, *Katalog*, I, 352; III, 1312; V, 2032; a.mlf., *Bağış Kitapları Kataloğu* (haz. Ali Bayram — M. Sadi Çoğenli), Erzurum 1978, I-II, 179, nr. 3548; III-IV (1980), s. 65, nr. 9202, 9204, 10.075, 10.965, 13.794; V (1975), s. 17, nr. 20.689; *World Bibliography of the Meanings of the Holy Qur'an Printed Translations 1515-1980*, İstanbul 1986, s. 485; Osman Keskiöğlu v.dğr., *Son Çağlarda İslâm Dünyasında Fikir Hareketleri*, Ankara 1989, s. 150; *İbret*, nr. 129, İstanbul 1290, s. 2-3; *Ceride-i Havâdis*, nr. 3862, İstanbul 1878, s. 1; *SM*, I (1908), s. 5-6, 23-26, 38-40, 54-55, 70-73, 85-86 vd.; II (1909), s. 110-111 vd.; Fevziye Abdullah, "Ebüzziya Tefrik", *İA*, IV, 101.

MEHMET OKUYAN

BERENİ

(برنی)

Ziyâüddîn b. Müeyyidülmülk el-Berenî
(ö. 758/1357)

Delhi sultanları hakkındaki
Târîh-i Firûzşâhî adlı eseriyle tanınan
Hintli tarihçi.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 684'te (1285) doğduğu kabul edilir. Delhi sultanları ile iyi ilişkiler içinde bulunan seçkin bir aileden geliyordu. Babası Müeyyidülmülk, Celâleddin Firûz Şah Halacî'nin oğlu Erkli Han'ın nâibi idi. Berenî'nin kendisi de orta yaşlarda saraya intisap etti ve 17 yıl Sultan Muhammed b. Tuğluk'un (1325-1351) nedimliği ve danışmanlığını yaptı. Delhi Sultanı III. Firûz Şah Tuğluk (1351-1388) zamanında gözden düştü ve saray hayatı sona erdi. Bundan sonra kendini eser yazmaya verdi. Berenî, başta ünlü Çiştî şeyhi Nizâmeddin Evliyâ olmak üzere birçok meşhur ilim adamı, edebiyatçı ve şairle yakın dostluklar kurmuştu. Bunlar arasında bilhassa Emîr Hüseyin-i Dihlevî ve Emîr Hasan Siczî ile çok yakın dostlukları vardı. Vefatında Giyâspûr'da Nizâmeddin Evliyâ'nın mezarı yanına defnedildi. Berenî yetiştiği çevre ve aldığı eğitim itibarıyla samimi bir müslüman, iyi bir derviş, şiir ve edebiyata vâkıf güzel ahlâklı, cömert bir insandı. Onun bu özellikleri tam anlamıyla eserlerinde ve bilhassa tarihinde açık bir şekilde görülür.

Berenî zamanının diğer birçok İslâm âlimi gibi bütün ilimlerin kaynağını Kur'an'a götürür. Bu tarih ilmi için de geçerlidir. Berenî tarih ile hadis ilmi arasında çok sıkı bir münasebet kurar; hatta onları "ikiz kardeş" olarak nitelendirir. Ancak bu münasebet birinin diğerinden, özellikle tarihin hadis ilminden etkilenmesini gerektirmez. Aralarındaki yakınlık daha çok usul yönündendir. Zira Berenî'ye göre hadis ilmiyle uğraşanlar çok titiz bir çalışma ile hadis kaynaklarını araştırırlar ve delillerini de çok ince ölçülerle tesbit ederler. Esasen tarih ilmi için de böyle yapılmalıdır. Muhaddisler de çok iyi birer tarihçi olmak mecburiyetindedirler. Bu bilhassa Hz. Peygamber ve sahâbilerin hayatlarını inceleyebilmek için çok gereklidir.

Berenî eserlerinde ortaya koyduğu siyasi düşünceler bakımından da devrinin İslâm düşüncesinde önemli bir yer tutmaktadır. Sultanlara nasihatlarında bir yandan dört halife devrini ideal İslâm yönetimi ve yöneticileri açısından misal gösterirken diğer yandan da İslâm öncesi İran devlet geleneğinden bol örnekler vermektedir. Berenî'nin siyasi düşüncesinde asalet ve soy çok önemlidir ve bunlar da ancak doğuştan gelen şeylerdir. Nitekim o, kendi zamanında bütün Hindistan'da yaygın olan görüşe katılarak hükümdarlık ve idareciliğin herkesten önce Türkler'e has bir şey olduğunu söylemektedir.

Eserleri. 1. Târîh-i Firûzşâhî. Berenî bu eserinde Delhi Sultanı Giyâseddin Balaban'ın tahta çıkışından (664/1266) III. Firûz Şah'ın saltanatının altıncı yılına (758/1357) kadar olan süre içindeki Delhi sultanlarını anlatır. *Târîh-i Firûzşâhî* idarecileri eğitmek ve onların İslâm'a uygun olarak halkı yönetmelerine yardım etmek gayesiyle yazılmıştır. Bundan dolayı eser son derece cesur ifadelerle kaleme alınmış, idarecilerin hataları ve yanlış hareketleri yer yer açık bir şekilde belirtilmiştir. Berenî'nin kendi ifadesine göre tarih, birçok fazileti ihtiva eden bir ilimdir. *Târîh-i Firûzşâhî* ilk defa 1862'de Seyyid Ahmed Han tarafından Kalkûta'da neşredilmiştir. Daha sonra da birkaç defa tıpkıbasımı yapılmıştır. Eserin bazı kısımları İngilizce'ye de tercüme edilmiştir (H. M. Eliot — J. Dowson, *The History of India as told by its own Historians*, III, 97-268; A. R. Fuller, "The Reign of Alaaddin Khilji", *JASB*, XXVIII/1 (1869), s. 181-220 ve XXXIX/1 (1870), s. 1-51; P. Whalley, "The Reign of

Muizz-uddin", *JASB*, XI/1 (1871), s. 185-216; A. Colvin, "The Reign of Sultan Ghiasuddin Tughluq Shah", *JASB*, XI/1 (1871), s. 217-247). 2. *Fetâvâ-yı Cihândârî*. Sultanlara nasihatla bulunmak amacıyla yazılan bu eserde geçmiş hükümdarların hayatlarından, özellikle İslâm öncesi İran'dan örneklerle yer verilmiş ve eser anekdotlarla süslenmiştir. Tek yazma nüshası İndian Office'de (nr. 2646) bulunan Kitap A. Selim Han tarafından 1972'de Lahor'da neşredilmiştir. 3. *Ah-bâr-ı Bermekiyyân*. Bermekiler hakkındaki müellifi meçhul bu eser Berenî tarafından 1354'te Arapça aslından Farsça'ya tercüme edilip Firûz Şah Tuğluk'a ithaf edilmiştir. Kitap *Târîh-i Âl-i Bermekiyyân* adıyla neşredilmiştir (Bombay 1889). 4. *Na'at-ı Muhammedî*. Tek yazma nüshası Râmpûr Rıza Kütüphanesi'ndedir (K. Ahmad Nizami, s. 129).

Berenî'nin kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *Şalât-ı Kebîr*, *İnâyetnâme-i İlâhî*, *Me'âşir-i Sâdât*, *Hasretnâme*, *Lübbü't-târîh* (Storey, I/1, s. 507; Abdülhay el-Hasenî, II, 62).

BİBLİYOGRAFYA :

Ziyâeddin Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalkûta 1862; Storey, *Persian Literature*, I, 505-509; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhettü'l-havââtir*, II, 61-62; P. Hardy, *Historians of Medieval India*, London 1960, s. 20-39; a.mlf., "Baranî", *EP* (İng.), I, 1036; a.mlf., "Berenî", *UDMİ*, IV, 455; a.mlf., "Baranî", *Elr*, III, 753-754; a.mlf., "The Oratio Recta of Baranî's Tarih-i Firuz Shahi-Fact or Fiction?", *BSOAS*, XX (1957), s. 315-321; Muhammed Hadi Husain — Abdulhameed Kamali, *The Nature of the Islamic State*, Lahore 1977, s. 178-180; H. M. Eliot — J. Dowson, *The History of India as told by its own Historians*, London 1867, III, 97-268; K. Ahmad Nizami, *On History and Historians of Medieval India*, New Delhi 1983, s. 124-140; W. N. Lees, "Materials for the History of India", *JASB* (1869), s. 441-445; S. Nurul Hasan, "Sahifa-i Nat'ı Muhammedî of Ziauddin Baranî", *Medieval Indian Quarterly*, I/3-4, Aligarh 1953, s. 100-105; S. Moinul Haq, "Some Aspects of Diya-al-Din Baranî's Political Thought", *JPHS*, IV (1956), s. 3-26.

AZMİ ÖZCAN

BEREZIN, İlyâ - Nikolayeviç

(1818-1896)

Rus şarkiyatçısı.

Rusya'da Perm şehrinde doğdu; ilk ve orta öğrenimini burada yaptı. 1834 yılında Kazan Üniversitesi'nin Şarkiyat Fakültesi'ne girdi. Hocaları Mirza Kâzım Beg ile F. Erdmann kendisiyle yakından